

НАШ ЈЕЗИК
LVI СВ. 2

НАШ ЈЕЗИК

Књига LVI

Св. 2 (2025)

САДРЖАЈ

Ч л а н ц и

- Айелативна и модална фокализација у књижевнореторијској прози, есејима и записима Исидоре Секулић* (МАРИЈА М. ОПАЧИЋ) 1–20
- Транскрипција и адаптација имена у првом српском преводу са санскрита* (ЛИГОРИО Л. ОРСАТ) 21–31
- Падежи конгруентног атрибутива у Синографским белешкама о седницама Народне скупштине Краљевине Србије за 1898. годину* (ЈЕЛЕНА М. ПАВЛОВИЋ ЈОВАНОВИЋ) 33–46

П о в о д

- Над страницама XXII књиге Речника САНУ* (МАРИНА Љ. СПАСОЈЕВИЋ) 47–69

П р и к а з и

- Неђо Г. Јошић, *Развојни лук српске ојисне лексикографије* (ВЛАДАН З. ЈОВАНОВИЋ) 71–77
- Ружица С. Левушкина, *Лексика православне духовности (лексичко-семантичка анализа и лексикографска обрада)* (МИЛЕНА Д. МИЛОСАВЉЕВИЋ) 79–85
- Дело Среће Танасића у научној критци, прир. Марина Спасојевић* (МАРИЈА М. ОПАЧИЋ) 87–92

Х р о н и к а

- Међународна научна конференција *Нове речи у књижевности и терминологији нових технологија у словенским језицима* (ЈОВАНА Љ. ШЋЕПОВИЋ) 93–94

Одлуке Одбора за стандардизацију српског језика

<i>О писању и њромени назива међународне изложбе Експо</i> (ВЛАДАН З. ЈОВАНОВИЋ)	95–96
<i>У Републици Србији у службеној употреби је српски језик екавског и ијекавског изговора</i> (ДРАГАНА Ј. ЦВИЈОВИЋ, ВЛАДАН З. ЈОВАНОВИЋ)	97–99

In memoriam

<i>Драгољуб Пејровић (20. VI 1935 – 16. XI 2024)</i> (МАРИНА С. ЈУРИШИЋ)	101–103
<i>Одлазак великог њосленика: Недељко Богдановић</i> (СРЕТО З. ТАНАСИЋ)	105–109

УДК 811.211'255.4=163.41
811.211'342:003.035
811.163.41'35

Оригинални научни рад
Примљено 27. августа 2025. г.
Прихваћено 16. децембра 2025. г.

ОРСАТ Л. ЛИГОРИО*
(Универзитет у Београду,
Филозофски факултет)**
ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5047-0674>

ТРАНСКРИПЦИЈА И АДАПТАЦИЈА ИМЕНА У ПРВОМ СРПСКОМ ПРЕВОДУ СА САНСКРТА

Рад се бави транскрипцијом и адаптацијом имена у првом српском преводу са санскрта, који је под насловом *Пеӣ ӣрӣовӣједака из санскр̄та* дао Перо Будмани. Анализа је спроведена у два корака: први обухвата транскрипцију санскртских гласова на српски, а други адаптацију санскртских облика. Резултати анализе показују да је транскрипција у цијелости досљедна и уједначена, уз спорадичне грешке, које су углавном штампарске нарави, док адаптација облика такође показује висок степен систематичности, са тек неколиким мањим одступањима. Упоређењем Будманијевих начела са каснијом праксом транскрипције и адаптације (Маретић, Жежић, Костић и др.) може се уочити континуитет, као и дисконтинуитет. Дисконтинуитет се углавном читује у транскрипцији санскртских аспирата, палатала и дугих вокала, као и у адаптацији санскртских *o-* и *i-*основа. Будманијев превод представља полазну тачку за питање транскрипције и адаптације санскртских имена у српској правописној норми.

Кључне ријечи: транскрипција, адаптација, имена, стране ријечи, санскрт, српски, правопис.

1. Увод

Први превод неког дјела индијске књижевности са оригинала на српскохрватски, тј. српски језик дао је Перо Будмани, познатији као ду-

* orsat.ligorio@f.bg.ac.rs; orsat.ligorio@gmail.com

** Овај рад подржало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије у склопу финансирања научноистраживачког рада на Универзитету у Београду – Филозофском факултету (број уговора 451-03-137/2025-03/200163).

годишњи уредник *Рјечника ЈАЗУ*; в. Маретић 1924: v, Катичић 1973: 54. Ријеч је о преводу Шивадасине збирке по имену *Вејалајањчавиншајика*, која садржи двадесет и пет приповиједака. Од њих, Будмани је превео пет, и то оних које су биле уврштене у једну од првих санскртских антологија (Ласен 1838, ²1865), па је његов превод понио наслов *Пеџи њријовиједака из санскрџа*. На свијет је изашао у часопису *Дубровник* (Будмани 1866), а друго издање појавило се већ наредне године (Будмани ²1867). Више в. у Јаук-Пинхак 1968: 622 и Лигорио 2022: 92.

У једном од претходних радова (Лигорио 2025) анализирали смо Будманијев превод и показали да је поуздан и вјеран оригиналу. Овом приликом пажњу ћемо обратити на други аспект тог дјела. У циљу потпунијег разумијевања његовог филолошког значаја, обрадићемо начела транскрипције и адаптације којима се Будмани служио при посрбљавању санскртских имена. По узору на истакнуту студију Д. Салопека, посвећену проблему имену грчког поријекла (Салопек 1986), анализу смо подијелили на два дијела; први се бави транскрипцијом санскртских гласова, а други адаптацијом санскртских облика. О скр. гласовима и облицима више в. нпр. у Мајрхофер 2002 или Андријанић 2019.

У *Правопису* Матице српске једно цијело поглавље посвећено је писању имену страног поријекла; в. Пешикан и др. ³2013: 160–250. Иако су њиме обухваћена и имена из класичних језика, грчког и латинског, санскрт је, нажалост, изостављен. Од помоћи није ни *Речник* Матице српске, у ком су санскртизми често нормирани на више начина; на примјер, за сâṃṃ *samskr̥ta* ондје се тако налази и *санскрџи* и *санскрџиј* (РМС V 642). Транскрипција имена санскртског поријекла (такође палијског и хиндског поријекла) тек треба да буде систематски разрађена у оквиру правописне норме српског језика, а Будманијевих *Пеџи њријовиједака* у том погледу представљају кључну, полазну тачку.

2. Грађа

У првом издању *Пеџи њријовиједака* (Будмани 1866) има свеукупно 53 имена; од њих, 12 чине топоними, 27 антропоними, 14 теоними. Уз свако име у наредним је параграфима наведена и страница на којој се у тексту први пут помиње.

Топоними: *dakṣiṇa* – *Дакшина* (348), *dakṣiṇāpāṭha* – *Докишинајај* (344), *dharmasthala* – *Дармасџал* (338), *elariṅga* – *Елајур* (341), *kāiṣanariṅga* – *Канчанайур* (342), *karṇakubja* – *Карнабуџ* (335), *tagadha* – *Магад* (340), *puṅgavardhana* – *Пуњавардан* (341), *ujjayinī* – *Уџајинија* (331), *vārāṇasī* – *Варанасија* (333), *vardhamānā* – *Вардамана* (344), *vindhya* – *Виндија* (349).

Антропоними: *budhisāgara* – Будисагар (333), *dantaghāta* – Данџагаџ (335), *dhanakṣaya* – Данакшај (341), *guṇādhira* – Гунадиџ (338), *haridāsa* – Харидас/Каридас (оба 348), *keśava* – Кесав (338), *magadheśvara* – Магдесвар (340), *mahābala* – Махабал (348), *mahādhanā* – Маханад (341), *mandāgaravatī* – Мандараватиџа (338), *padmāvātī* – Падмаватиџа (335), *pratāratikuṭa* – Праџаџамукуџ (333), *rūpasena* – Руџасен (340), *sagaradatta* – Сагарадаџ (342), *samudradatta* – Самудрадаџа (342), *surasundarī* – Сурасундариџа (340), *śāntīśīla* – Санџисил (331), *śivadāsa* – Сивадас (338), *śrīdatta* – Сридаџ (342), *sūdraka* – Судрак (344), *vajratikuṭa* – Ваџрамукуџ (333), *vikramāditya* – Викрамадиџ (331), *vikramasena* – Викрамасен (331), *vīravara* – Виравар (344), *vṛddhā* – Врда (335).

Личним именима могу се додати и имена двају папагаја из Приџовијеџе III, *madanataṅjarī* – Маданаманџариџа (340) и *vidagdhasūḍamāṅī* – Видагдгачудаманиџа (340).

Теоними: *bhavanī* – Баваниџа (334), *bhogavatī* – Богаватиџа (340), *brahman* – Брахман (332), *bṛhaspati* – Брхасџаџ (332), *durgā* – Дурга (334), *gaṇapātha* – Гананаџ (331), *gaṇeśa* – Ганеса (331), *gaurī* – Гауриџа (334), *hari* – Хари (331), *kāla* – Кал (333), *kandarpa* – Кандарџ (331), *pārvatī* – Парватиџа (334), *śiva* – Сив (331), *viṣṇu* – Вишну (331).

У другом издању (Будмани ²1867), поједина су имена измијењена: за *dakṣiṇāpatha* стоји *Дакшинаџаџ* (20) мјесто *Докшинаџаџ*, за *magadheśvara* *Магадесвар* (15) мјесто *Магдесвар*, за *mahādhanā* *Махадан* (16) мјесто *Маханад*, за *haridāsa* искључиво *Харидас* (24) мјесто варирајућег *Харидас/Каридас*.

У тексту првог издања налази се и 6 позајмљеница (тачније, страних ријечи) које су, као и именâ, транскрибоване и адаптиране, те их стога можемо прикључити грађи.

Стране ријечи: *brāhmana* – брахман (338), *digambara* – дигамбар (331), *rakṣas* – ракшас (349), *saṃskṛta* – санскрџи (329), *śiṃṣipā* – синсиџ (333), *vetāla* – веџал (331).

3. Транскрипција гласова

Скр. плозиви *p t k b d g* транскрибовани су као такви: *p* → *ṽ*, нпр. *pārvatī* – *Парватиџа*; *t* → *ṽ*, нпр. *bṛhaspati* – *Брхасџаџ*; *k* → *к*, нпр. *kāla* – *Кал*; *b* → *б*, нпр. *brahman* – *Брахман*; *d* → *д*, нпр. *durgā* – *Дурга*; *g* → *г*, нпр. *gaṇeśa* – *Ганеса*.

Изузетно, *k* → *ø* у топониму *karṇakubja* – *Карнабуџ*. Он би требало да гласи *Крнакуб(а)џ*, али грешка у другом издању није исправљена, те и ондје стоји *Карнабуџ* (9).

Скр. аспирате *ph tk kh bh dh gh* транскрибоване су као неаспировани пловиви: *th* → *ū*, уп. *dakṣiṇāpatha* – Докишинайа^и, *gaṇanātha* – Ганана^и; *bh* → *б*, уп. *bhavānī* – Баванија, *bhogavatī* – Богаватија; *dh* → *д*, уп. *budhisāgara* – Будисагар, *dhanakṣaya* – Данакшай, *dharmasthala* – Дармас^тал, *guṇādhipa* – Гунади^и, *magadha* – Магад, *pinuvaradhana* – Пуњавардан, *vardhamānā* – Вардамана, *vidagdhacūḍātāṇī* – Видагдачудаманија, *vinḍhya* – Виндија; *gh* → *г*, уп. *dantaghāta* – Данијага^и. За аспирате *ph kh* примјерâ нема.

Скр. палаталне африкате *c j* транскрибоване су као посталвеоларне африкате: *c* → *ч*, уп. *kāñcāparura* – Канчана^иур, *vidagdhacūḍātāṇī* – Видагдачудаманија; *j* → *џ*, уп. *madanatañjarī* – Маданаманџарија, *vajratikuṭa* – Ваџрамук^и. За аспирате *ch jh* примјерâ нема.

Скр. ретрофлексни пловиви *ṭ ḍ* транскрибовани су као обични пловиви: *ṭ* → *т*, уп. *pratāratikuṭa* – Пра^иа^иа^имуку^и; *ḍ* → *д*, уп. *vidagdhacūḍātāṇī* – Видагдачудаманија. За аспирате *ṭh ḍh* примјерâ нема.

Скр. ликвиде *r l* и полувокали *u v* транскрибовани су као такви: *u* → *ј*, нпр. *ijjayinī* – Ујајинија; *r* (у санскрту у ствари ретрофлекс!) → *р*, нпр. *rūpasena* – Рујасен; *l* → *л*, нпр. *tahābala* – Махабал; *v* → *в*, нпр. *viṣṇu* – Вишну.

Скр. назвали *m n* такође су транскрибовани као такви: *m* → *м*, нпр. *magadha* – Магад; *n* → *н*, нпр. *bhavānī* – Баванија. За веларни назал *ṅ* примјерâ нема.

Ретрофлексни назал *ṅ* транскрибован је као обичан дентал *n*, уп. *dakṣiṇa* – Дакишина, *dakṣiṇāpatha* – Докишина^и, *gaṇanātha* – Ганана^и, *gaṇeśa* – Ганеса, *guṇādhipa* – Гунади^и, *vārāṅhasī* – Варанасија, *vidagdhacūḍātāṇī* – Видагдачудаманија.

Палатални назал *ñ* такође је транскрибован као обичан дентал *n*, уп. *kāñcāparura* – Канчана^иур, *madanatañjarī* – Маданаманџарија.

Исто још важи и за хоморгани назал *ṁ* када се налази испред денталâ и гласова који се транскрибују као дентали, уп. *saṁskṛta* – санскр^и, *śiṁśipā* – синси^и. (Напомена: изворни наслов дјела, *vetālarañcaviṁśatī*, Будмани транскрибује као Ве^илала^ианчавинса^и.)

Скр. фрикативи *s h* транскрибовани су као такви: *s* → *с*, нпр. *samudradatta* – Самудрада^и; *h* (у санскрту у ствари звучно!) → *х*, нпр. *hari* – Хари. Изузетно, *h* → *к/х* у антропониму *haridāsa* – Каридас/Харидас. У другом издању, међутим, мјесто варирања налазимо искључиво потоњи облик, *Харидас*, који за скр. *h* има уобичајено *х*.

Ретрофлексни фрикатив *ṣ* транскрибован је као обичан посталвеолар *ш*, уп. *dakṣiṇa* – *Дакшина*, *dakṣiṇāpatha* – *Докушинайаи*, *dhanakṣaya* – *Данакшај*, *viṣṇu* – *Вишну*.

Палатални фрикатив *ś* транскрибован је као обичан дентал *с*, уп. *gaṇeśa* – *Ганеса*, *keśava* – *Кесав*, *magadheśvara* – *Магдесвар*, *śāntiśīla* – *Санџисил*, *śiṃśipā* – *синсиј*, *śiva* – *Сив*, *śivadāsa* – *Сивадас*, *śrīdatta* – *Сридаи*, *śūdraka* – *Судрак*.

Скр. кратки вокали *a* и *u* транскрибовани су као такви: *a* → *а*, нпр. *hari* – *Хару*; *i* → *и*, нпр. *śiva* – *Сив*; *u* → *у*, нпр. *durgā* – *Дурга*. Исто важи и за слоготворно *ṛ*, уп. *bṛhaspati* – *Брхасџаи*, *saṃskṛta* – *санскрџи*, *vṛddhā* – *Врда*. За слоготворно *ḷ* примјерâ нема.

Изузетно, *a* → *о* у топониму *dakṣiṇāpatha* – *Докушинайаи*. У другом издању, међутим, мјесто *Докушинайаи* налазимо *Дакшинайаи*, у ком за скр. *a* стоји уобичајено *а*.

У једном случају за скр. *a* стоји *ø*, уп. *magadheśvara* – *Магдесвар*. Али опет, у другом издању мјесто *Магдесвар* налазимо *Магадесвар*, са уобичајеним *а* за скр. *а*.

Скр. дуги вокали *ā* и *o* *ī* *ū* транскрибовани су без знака дужине; *ā* → *а*, уп. *bhavānī* – *Баванија*, *budhisāgara* – *Будисагар*, *dakṣiṇāpatha* – *Докушинайаи*, *dantaghāta* – *Данијагаи*, *gaṇanātha* – *Гананаи*, *gṛhādhipa* – *Гунадиј*, *haridāsa* – *Харидас/Каридас*, *kāla* – *Кал*, *kāñcanapura* – *Канчанајур*, *mahābala* – *Махабал*, *mandāravatī* – *Мандаравајија*, *padmāvati* – *Падмавајија*, *pārvatī* – *Парвајија*, *pratāratikuṭa* – *Прајџајамукуј*, *śāntiśīla* – *Санџисил*, *śivadāsa* – *Сивадас*, *vārāṇasī* – *Варанасија*, *vardhamānā* – *Вардамана*, *vikramāditya* – *Викрамадиј*; *e* (управо *ē*) → *е*, уп. *elapura* – *Елајур*, *gaṇeśa* – *Ганеса*, *keśava* – *Кесав*, *magadheśvara* – *Магдесвар*, *rūpasena* – *Рујасен*, *vikramasena* – *Викрамасен*; *o* (управо *ō*) → *о*, уп. *bhōgavatī* – *Богавајија*; *ī* → *и*, уп. *śāntiśīla* – *Санџисил*, *śrīdatta* – *Сридаи*, *vīravara* – *Виравар*; *ū* → *у*, уп. *rūpasena* – *Рујасен*, *śūdraka* – *Судрак*. За дуго слоготворно *ṛ* *ḷ* примјерâ нема.

Дифтонг *ai* транскрибован је као такав, уп. *gaurī* – *Гаурџа*. За *ai* примјерâ нема.

4. Адаптација облика

Скр. *a*-основе мушког рода адаптиране су као *o*-основе мушког рода, нпр. *kāla* – *Кал-ø* или *vetāla* – *вејал-ø* (у оба случаја завршно *-al* није промијењено у *-ao*).

Као такве адаптиране су и *a*-основе средњег рода, уп. *dharma-sthala* – *Дармасџал-ø*, *elapura* – *Елајур-ø*, *kāñcanapura* – *Канчанајур-ø*, *karṇakubja* – *Карнабуџ-ø*, *saṃskṛta* – *санскрџи-ø*.

Изузетно, једна скр. *a*-основа мушког рода адаптирана је као *a*-основа мушког рода (тип *војвода*), и то теоним *gaṇeśa* – *Ганеса*.

Друга *a*-основа мушког рода, ороним *vinḍhya* – *Виндија*, изузетно је адаптирана као *a*-основа женског рода. Са становишта транскрипције занимљиво је да је у овом случају у изузетно представљено помоћу *uj*. Једини други случај постконсонантског *u*, *vikramāditya* – *Викрамидиџи-џи*, адаптиран је по уобичајеном обрасцу (као *o*-основа мушког рода) – али без икакве назнаке дотичног *u* у транскрипцији!

Као *o*-основе мушког рода адаптиране су још скр. *i*-основе мушког рода, уп. *bṛhaspati* – *Брхасџиџи-џи* и *hari* – *Хари-џи*, *u*-основе мушког рода, уп. *viṣṇu* – *Вишну-џи*, и *S*-основе средњег рода, уп. *brahman* – *Брахман-џи* и *rakṣas* – *ракшас-џи*.

Скр. *ā*-основе женског рода адаптиране су као *a*-основе женског рода, нпр. *durgā* – *Дурга* или *vardhamānā* – *Вардамана*.

Као такве (само на *-uj-a*) адаптирана су и бројна скр. имена *ī*-основа женског рода, уп. *bhavānī* – *Баванија*, *bhogavatī* – *Богавиџија*, *gaurī* – *Гаурија*, *madanamañjarī* – *Маданаманџарија*, *mandāravatī* – *Мандаравиџија*, *padmāvatī* – *Падмаваиџија*, *surasundarī* – *Сурасундарија*, *ujjayinī* – *Уџајинија*, *vārāṇasī* – *Варанасија*, *vidagdhasūḍāmañī* – *Видагдачудаманија*.

Изузетно, једна *ā*-основа женског рода адаптирана је као *o*-основа мушког рода, и то фитоним *śiṃśipā* – *синсиџи-џи*.

5. Синтеза

скр.	срп.	скр.	срп.	скр.	срп.	скр.	срп.	скр.	срп.
<i>a</i>	<i>a</i>	<i>e</i>	<i>e</i>	<i>c</i>	<i>ч</i>	<i>t</i>	<i>џи</i>	<i>y</i>	<i>j</i>
<i>ā</i>	<i>a</i>	<i>ai</i>	–	<i>ch</i>	–	<i>th</i>	<i>џи</i>	<i>r</i>	<i>p</i>
<i>i</i>	<i>u</i>	<i>o</i>	<i>o</i>	<i>j</i>	<i>џи</i>	<i>d</i>	<i>џи</i>	<i>l</i>	<i>л</i>
<i>ī</i>	<i>u</i>	<i>au</i>	<i>au</i>	<i>jh</i>	–	<i>dh</i>	<i>џи</i>	<i>v</i>	<i>в</i>
<i>u</i>	<i>y</i>	<i>ṛ</i>	<i>н</i>	<i>ñ</i>	<i>н</i>	<i>n</i>	<i>н</i>	<i>ś</i>	<i>с</i>
<i>ū</i>	<i>y</i>	<i>k</i>	<i>к</i>	<i>ṭ</i>	<i>џи</i>	<i>p</i>	<i>џи</i>	<i>ṣ</i>	<i>ш</i>
<i>ṛ</i>	<i>p</i>	<i>kh</i>	–	<i>ṭh</i>	–	<i>ph</i>	–	<i>s</i>	<i>с</i>
<i>ṝ</i>	–	<i>g</i>	<i>џи</i>	<i>ḍ</i>	<i>џи</i>	<i>b</i>	<i>б</i>	<i>h</i>	<i>x</i>
<i>ḷ</i>	–	<i>gh</i>	<i>џи</i>	<i>ḍh</i>	–	<i>bh</i>	<i>б</i>	/	
<i>ḹ</i>	–	<i>ṇ</i>	–	<i>ṇ</i>	<i>н</i>	<i>m</i>	<i>м</i>		

Табела 1. Транскрипција гласова

мушки род		средњи род		женски род	
скр.	срп.	скр.	срп.	скр.	срп.
<i>a</i> -основе →	<i>o</i> -основе	← <i>a</i> -основе ← <i>C</i> -основе		<i>ā</i> -основе →	<i>a</i> -основе
<i>i</i> -основе →				<i>ī</i> -основе →	
<i>u</i> -основе →					

Табела 2. Адапација облика

Сличних начела Будмани се придржавао и у преводу *Шакунџале* (Будмани 1879, ²1969); уп. *bh* → *b* у *karabhaka* – *Карабак*, *c* → *ч* у *caturikā* – *Чаџурика*, *j* → *џ* у *jānuka* – *Џанук*, *ṇ* → *н* у *kaṇva* – *Канав*, *ś* → *с* у *śakuntalā* – *Сакунтала*, *ṣ* → *ш* у *duṣyanta* – *Душјанџи*, *ā* → *a* у *śāradvata* – *Сарадваџи*, *ī* → *и* у *mārīca* – *Марича*, *ū* → *у* у *vidūṣaka* – *Виџушак* итд.

Ипак, у овом се дјелу могу уочити и нека одступања. Дифтонг *au* не транскрибује се као *ау* него као *ав*, уп. *gautamī* – *Гавџамија*. (Слично, *ai* → *ај*, уп. *raivataka* – *Рајваџак*.) Разликује се и адаптација *i*- и *u*-основа, које не завршавају на *-i-ø* и *-u-ø*, него на *-ij-ø* (или *-ij-e*) и *-uv-ø*, уп. *prajāpati* – *Праџаџаџиџ-ø*, *mātali* – *Маџалиџ-e*, *viṣṇu* – *Вишнуџ-ø*.

6. Будманијева начела у односу на каснију праксу

Прве измјене у Будманијева начела транскрипције унио је већ Томислав Маретић. У његовом преводу *Налоџакхјане* (Маретић 1924) на мјесту скр. аспиригата не налазе се обични пловиви него консонантске групе са *-x*, уп. *judhiṣṭhira* – *Јудхиџиџхир*, *bhārata* – *Бхараџи*, *ayodhyā* – *Ајодхја*, *taghavan* – *Магхаванџи*; на мјесту скр. *c j* не налазе се *ч џ* него *ч ђ* (*sic!*), уп. *śacī* – *Сачија*, *jīvāla* – *Ђивал*; на мјесту скр. *vindhya* не стоји *Виндхија* (како би требало бити према Будманијевом *Виндија*, в. горе) него *Виндхја*, gen. *Виндхја*; итд. Измјењена су и поједина начела адаптације облика. На мјесту скр. *i*- и *u*-основа не налазе се *o*-основе на *-ø* него на *-j-ø*, уп. *agnī* – *Агниџ-ø*, *tanu* – *Мануџ-ø*; на мјесту *ī*-основа не налазе се само *a*-основе на *-ij-a* него и на *śāmō -a*, уп. *Datayanī* – *Дамајанџија/Дамајанџија*. Више о адаптацији облика у Маретићевом преводу *Налоџакхјане* в. у Лигорио 2023: 24.

У радовима хрватских индолога (Радослав Катичић, Мислав Јежић, Здравка Магишић, Милка Јаук Пинхак, Иван Андријанић и др.), имена се претежно дају у међународној научној транскрипцији, уз неколике мање измјене. На примјер, на мјесту скр. *ṣ* обично стоји *š* (као што је то случај и у Будманијевој транскрипцији), уп. нпр. *tvaṣṭar* – *Тваштар*, gen. *Tvaṣṭra* (из Јежић 1987). Што се адаптације облика тиче, пракса хрватских индолога одудара од Будманијевој адаптацији по више

тачака. На мјесту врло честих *a*-основа мушког рода обично се не налазе *o*-основе него *a*-основе мушког рода, нпр. *śiva* – *Śiva* (такође из Жежић 1987), а на мјесту *ī*-основа женског рода понајвише непромјенливе именице женског рода, нпр. *mandavisarpiṇī* – *Mandavisarpiṇī-ḥ*, уп. нпр. »sretne uš Mandavisarpiṇī« или »pronašli su [...] Mandavisarpiṇī« (оба примјера из Матешић 1987: 73–74).

У преводима *Мануовог законика*, *Камашасṭīре*, *Арӣхашасṭīре* и *Уй̄анишадā*, који су недавно објављени заслугом Матице српске и трудом Светислава Костића (Костић 2018, 2020а, 2020б, 2023), такође се користи научна транскрипција. Костићева транскрипција од хрватске разликује се по томе што у извјесној мјери попушта српскохрватском језичком систему; на примјер, ретрофлексни пловиви транскрибују се као обични пловиви. Ипак, многе појединости одударају од начела Будманијеве транскрипције. На примјер, на мјесту скр. *ñ* не налази се *n* него *њ*, уп. *rañcāla* – *Пањчāла*; на мјесту скр. *ś* не налази се *s* него *ш*, уп. *śiva* – *Шива*; на мјесту скр. *ā ī ū* не налазе се *a u y* него *ā ū ū*, уп. *sūrya* – *Сūrја*; на мјесту скр. геминатā не налази се упрошћен консонант него *sāmā* гемината, уп. *ujjain* – *Уџаин* (код Будманија *ujjayinī* – *Уџајинија*); итд. Више в. у Костић 2018: 24–26.

У разним приручницима индијске књижевности, митологије и религије често се запажа једно нарочито одступање; ради се о транскрипцији скр. *ṛ*, које се преноси као *ри*. Рјечник *божансṭīава* (да наведемо само један такав случај) за *vṛtra* тако мјесто *Врӣтра* има *Врӣтра*; в. Бошкових и др. 2015: 273. На рђавост овог рјешења осврнуо се још Маретић 1924: iv. Ако се такви случајеви изузму, може се рећи да су Будманијева транскрипцијска рјешења у знатном броју случајева остала у каснијој пракси непромијењена (посебно код Маретића и Костића); то су: 1. *p t k b d g* → *п̄ т̄ к̄ б̄ д̄ г̄*; 2. *ṭ ḍ ṇ* → *т̄ д̄ н̄*; 3. *m n ṇ* → *м̄ н̄ н̄/м̄*; 4. *y r l v* → *ј̄ р̄ л̄ в̄*; 5. *ś s h* → *ш̄ с̄ х̄*; 6. *a i u* → *а̄ ӣ ӯ*; 7. *ṛ* → *слоговторно р̄*; 8. *e o* → *е̄ о̄*; 9. *au* → *аӯ*. С друге стране, промјене су захватиле транскрипцију аспириатā *ph th ṭh ch kh bh dh ḍh jh gh*, палаталā *c j ch jh ṅ* и дугачких вокала *ā ī ū*.

7. Закључци

(1) Транскрипција именā у *Пе̄ӣ й̄рӣӣовӣједака из санскр̄ӣта* – првом непосредном преводу са староиндијског оригинала на српскохрватски, тј. српски језик – спроведена је на досљедан и уједначен начин. Будмани се старао да сваки глас изворника на српском увијек буде представљен једним те истим гласом; више в. у *Табели 1*.

(2) Одступања су ријетка и углавном се свODE на штампарске грешке које су у другом издању исправљене: $a \rightarrow o$ у *dakṣiṇāpātha* – Докшинайаї̄ (> 2. изд. Дакшинайаї̄), $a \rightarrow \emptyset$ у *magadheśvara* – Магдесвар (> 2. изд. Магадесвар), $k \rightarrow x$ у *haridāsa* – Каридас (> 2. изд. Харидас). Ипак, без исправке остаје *karṇakubja* – Карнабуџи (у 2. изд. требало је Карнакубаџи).

(3) Као уједначена показала се и адаптација облика̄. Будмани је водио рачуна о томе да сваки облик изворника на српском увијек буде пренесен као једна те иста основа; в. више у Табели 2. Мјестимично се јављају нека мања одступања; нпр. *vinḍhya* и *śimśipā* гласе Виндија и синсий̄, иако би се према успостављеном обрасцу очекивало Винд и синсий̄а.

(4) Будманијева начела у каснијој су пракси прихваћена, иако не у потпуности; већ је Маретић изворно *ph th kh bh dh gh* преносио не као *ī īī k b d g* него као *ix iix kx bx dx gx*, а касније су стручне струје почеле да пишу *ā ī īī* не као *a u u* него као *ā ī ū* итд. Адаптације *-a* → *-∅* (нпр. *Кал*) и *-ī* → *-ија* (нпр. *Гаурија*) напуштене су након Маретића.

(5) Транскрипција и адаптација именâ у нашем првом непосредном преводу са санскрта показују висок степен умјешности. Доследност у преношењу гласова и облика̄, уз занемарљив број грешака, свједочи о изврсној филолошкој спреми и систематичности преводиоца, а сâм Будманијев превод представља преломни подухват којим је санскртска књижевност српскохрватској читалачкој публици први пут приближена не само у непосредном облику него и, што се именâ тиче, у вјерно и систематично дочараном облику.

(6) Проблем транскрипције и адаптације санскртских имена ни данас у српском правопису није ријешен. Будманијева начела незаобилазан су путоказ ка његовом разрјешењу.

СКРАЋЕНИЦЕ

скр. санскрт
срп. српски

ЛИТЕРАТУРА

Андријанић 2019: Ivan Andrijić, *Gramatika sanskrta*, Zagreb: Školska knjiga.
Бошковић и др. 2015: Aleksandar Bošković, Milan Vukomanović, Zoran Jovanović (ur.), *Rečnik božanstava i mitskih ličnosti sveta*, Beograd: Institut društvenih nauka.

- Будмани 1866: *Pet pripovijedaka iz sanskrta*, prev. Pero Budmani, *Dubrovnik I*, Dubrovnik, 329–49.
- Будмани ²1867: *Pet pripovijedaka iz sanskrta*, prev. Pero Budmani, Dubrovnik: Martecchini.
- Будмани 1879: Kalidasa, *Sakuntala*, prev. Pero Budmani, *Slovinac 3*, Dubrovnik, 38–39 itd.
- Будмани ²1969: Kalidasa, *Sakuntala*, prev. Pero Budmani, Beograd: Rad.
- Јаук-Пинхак 1968: Milka Jauk-Pinhak, О пријеводима класичне санскртске literature код нас, *Rad JAZU 10*, Zagreb, 620–26.
- Јежић 1987: Mislav Ježić, *Ṛgvedski himni*, Zagreb: Globus.
- Костић 2018: *Мануов закон*, прев. Светислав Костић, Нови Сад: Матица српска.
- Костић 2020а: *Кāмашиāсīпра*, прев. Светислав Костић, Нови Сад: Матица српска.
- Костић 2020б: *Арīхашиасīпра*, прев. Светислав Костић, Нови Сад: Матица српска.
- Костић 2023: *Уīанишиаде*, прев. Светислав Костић, Нови Сад: Матица српска.
- Катичић 1973: Radoslav Katičić, *Stara indijska književnost*, Zagreb: Matica hrvatska.
- Ласен 1838: Christianus Lassen, *Anthologia Sanscritica*, Bonna: B. Koenig.
- Ласен ²1865: Christianus Lassen, Ioannes Gildemeister, *Anthologia Sanscritica*, Bonna: Ad. Marcus.
- Лигорио 2022: Orsat Ligorio, Pero Budmani, the Indologist, in: *Croatian-Indian Links*, ed. Ivan Andrijianić, Zagreb: Croatian Indian Society, 91–99.
- Лигорио 2023: Орсат Лигорио, Ново издање Маретићевог превода Налопакхјане?, *Lucida intervalla 52/2*, Београд, 5–31.
- Лигорио 2025: Orsat Ligorio, Budmanijevih *Pet pripovijedaka iz sanskrta*, [u štampi].
- Мајрхофер 2002: Manfred Majrhofer, *Sanskritska gramatika sa poredbenim objašnjenjima*, prev. Aleksandar Loma, Sremski Karlovcī – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.
- Маретић 1924: *Песма о краљу Налу*, прев. Томислав Маретић, Београд: Српска књижевна задруга.
- Матешић 1980: *Pañcatantra*, prev. Zdravka Matišić, Zagreb: Naprijed.
- Пешикан и др. ³2013: Митар Пешикан, Јован Јерковић, Мато Пижурица, *Правопис српског језика*, Нови Сад: Матица српска.
- РМС: *Речник српскохрватског књижевног језика*, I–VI, Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
- Салопек 1986: Damir Salopek, *Transkripcija i adaptacija grčkih imena*, Zagreb: Latina & Graeca.

Orsat L. Ligorio

TRANSCRIPTION AND ADAPTATION OF PERSONAL NAMES
IN THE FIRST SERBIAN TRANSLATION FROM SANSKRIT

S u m m a r y

The paper examines the transcription and adaptation of personal names in the first Serbian translation from Sanskrit, published by Pero Budmani under the title *Five Sanskrit Tales*. The analysis is conducted in two steps: the first focuses on the transcription of Sanskrit sounds, and the other on the adaptation of Sanskrit forms. The results show that the transcription is overall consistent and uniform, with only occasional errors, mostly of a typographical nature, while the adaptation likewise displays a high degree of consistency, with only a few minor anomalies. A comparison of Budmani's principles with later practices (Maretić, Ježić, Kostić, etc.) reveals both continuity and discontinuity. The discontinuity primarily concerns the transcription of Sanskrit aspirates, palatals, and long vowels, as well as the adaptation of Sanskrit *o*- and *ī*-stems. Budmani's translation is a key starting point for addressing the question of how Sanskrit personal names should be transcribed and adapted within the Serbian normative orthography.

Keywords: transcription, adaptation, names, loanwords, Sanskrit, Serbian, orthography.